

shřešila, že v tom libost měla slyševši, že má býti jako bohové, vědúc zlé a dobré; v tom se mienila povýšiti nad řád ten, v němž to ji byl Buoh ustavil. Čtvrtým hříechem shřešila nevěřú, neb nevěřila řeči božie, jenž jie řekl: „Kterúžkoli hodinu ovoce toto jiesti budete, smrtí umřete;“ v tom jemu věřiti nechtěla, ale pochybivši v tom, i věřila ďablu hadu, což jie řekl. Hled' podlé toho, což se jie zdálo, by toho štěstím byla dosáhla, že mněla,³⁵⁾ by věděti zlé a dobré mohla; za ščestie sobě to měla, pro něžto i Boha odstúpila.³⁶⁾ Ale Spravedlivost, rozsúdivši to podlé pravého rozeznánie, ortel vyřekla, ať by pro ty čtyři hříechy, jimiž se sama zavedla, smrtí umřela. Ale poněvadž Spravedlivost chtěla hrubě před se věsti³⁷⁾ řád svůj bez milosti, upadla jest v tu skrovnost a zřiezenie, nechtiac toho dopustiti, by člověk, z hlúposti své, věda kdy proti Spravedlivosti zajíti³⁸⁾ a neuměje se jie z netbánie³⁹⁾ vystřieci, i chtěla námi, Neščestím, člověka každého vystřieci; a jakož chtěla, tak se stalo.

Hled', Tkadlečku! By to již jinak nebylo zjednáno od téj chvíle, jakž Eva, matka vaše prvnie, shřešila, rozličnými zásadami⁴⁰⁾ a mnohým odvozením,⁴¹⁾ jenž námi častokrát člověk rozličný od rozličných skutkuov, jenž by proti jeho Stvořiteli byli, odveden byl, vešken svět by byl již úplně těmi hříechy svázán. Byl by jeden druhého neposlušen; tožť neřád. Byl by každý lakomstvím chtěl všeho dosiehnúti; toť zlé. Byl by jeden na druhého vždy se vznosil; toť pýcha. Byl by jeden druhému nevěřil, by kto nad ním byl; toť nevděčnost. Byl by člověk se pótek⁴²⁾ žádných nebál; toť zúfalstvie.⁴³⁾ Nebť by nebyl věděl, odkad má přijíti, nebť by byl nevěděl, co dobře a co zle; tožť hlúpost. O chudobě by praviti neuměl, neb by vždy byl v rozkoši; tožť obžerstvie. Se sám⁴⁴⁾ by neznal, aneb by mněl, by Bohem byl;⁴⁵⁾ tožť zatvrdilost. Budúcích časov by netbal; tožť zúfalstvie. Nebť by mu pýcha rozeznánie nedala, žádnému by vhod nebyl; tožť nerozum. Žádnému by se nezachoval; tožť obmeškánie.⁴⁶⁾ Boha by snad neznal; tožť hovadnost.⁴⁷⁾ [...]

35) *mněla* domnívala se – 36) *odstúpila* opustila – 37) *před se věsti* uplatnit – 38) *věda* kdy... *zajíti* uměje někdy zbloudit – 39) z *netbánie* z neopatrnosti – 40) *zásadami* lstimi – 41) *odvozením* odvracením – 42) *pótek* příhod – 43) *zúfalstvie* troufalost – 44) *Se sám* sám sebe – 45) *mněl (by)*, by Bohem byl domníval by se, že je Bohem – 46) *obmeškánie* nedbalost – 47) *hovadnost* zvířekost

Ř E Č I B E S E D N Í

Z *Řeči besedních* otiskujeme sedmou až devátou kapitolu a začátek kapitoly třinácté: výklad o boží moci, první část výkladu o boží moudrosti a výklad o boží dobrotě.

7

Kterak bychom najsnáze mohli přijíti ku poznání té velebnosti boží a kterak troje věc nezřejmá jest v Bohu: moc, múdrost a dobrota, a tú trojí věc všechny Buoh řiedí.

Děti tieží: Utěšeno i užitečno cos bud' takého o Pánu Bohu u myslí mieti! A když blesk veliký jasností jeho velebnosti porazí zrak našeho ještě rozumu mdlého, ež¹⁾ nelze veň upřieti myslí, kak bychom mohli najsnáze věděti velebnost jeho?

Otec: Otcí světi²⁾ v svém utěšeném náboženství, v pokoji myslí a v úklidnosti³⁾ zřeli k božie velebnosti, jakž který moha. Patřili naň skrze to, ješto stvořeno mocí jeho a jeho múdrostí zpořiezeno. A ješto j' to vše stvořil v své dobrotě a vše v ní drží, a vidúc, že j' jim to utěšeno i užitečno, psali o tom, aby k témuž budúcím po sobě cestu protřeli. A tak mistr Hugo⁴⁾ psal kniežky jedny, tyť chci k tomu, ješto tiežete, za pravidlo v rukú mieti. Ten Hugo počal ty kniežky onú řeči svatého Pavla, ješto praví: „Nezřejmé věci božie mohú býti sezřeny od člověka, ješto j' svět menší, když ty věci, ješto jsú učiněny, budú srozuměny.“ Troje

1) *ež* že – 2) *Otcí světi* církevní otcové, nejstarší církevní spisovatelé pokládani za pravověrné – 3) v *úklidnosti* v klidu – 4) *mistr Hugo* Hugo a Sancto Victore (1096–1141), teolog a mystik, původem Němec ze Saska, žil převážně ve Francii, autor rozsáhlého literárního díla; Štítný odkazuje na „kniežky jedny“, jimiž míní spis *De eruditione didascalica* (O studiu potřebných vědomostí)

věc nezřejmá jest v Boze a od toho trého pochodí vše. Jest moc v Bohu, jest múdrot, jest dobrot. A to vše jest nezřejmé v sobě a to vše spolu i každé zvláště jest Buoh nezřejmý. Ale skrze jeho stvoření, ješto j' on stvořil, jako skrze zrcadlo můžem naň zřieti a ty tři nezřejmé věci v něm upatřiti darem jeho. A majíc toho již naučení, ovšem to poznáme snáze, ješto bychom zde na světě nemohli zřieti v ten blesk, jakož jsú ty věci samy v sobě. I viděti v stvoření můžem moc boží, ješto tvoří, múdrot, ješto pořiedí, a dobrotu, ješto vše drží. Avšak tomu rozumějte, ež to tré, jakož jest kakýms divným činem v Bohu jedno, tak, ež lze j' toho vypraviti, takež to tré v tom ve všem, což Buoh činí, nikdy sebe nenie dielno. Toť mieni sv. Augustin,⁵⁾ když die: „Skutci svatě Trojice nejsú dielni. Moc v dobrotě múdře tvoří, múdrot moci v dobrotě pořiedí, dobrot múdroti moci drží.“

8

Co a kterak skrze svú moc činí?

Děti dále tieží: É tatiku, pověz nám o každém o tom! A najprvé, v čem se dívati božie moci?

Otec: Chcete-li v pamět všemohúci boží moc přivesti k sobě, znamenajte, kak jest to veliká věc vše z ničehož učiniti! Který to móż smysl osieci?⁶⁾ Malá-li j' moc i najmenší věc z ničehož učiniti? Zdá-liť se to neveliké moci, pomysl, co j' nic a co jest něco. Kakť jest to od sebe předaleko! A když by to byla veliká moc, ješto by i jedínú věc, a najmenší, mohla z ničehož učiniti, kak jest velice tu moc vážiti, ješto j' tak velikú věc a tak mnoho věcí a z ničehož učinila! Pomysl, malá-li jest obora světa⁷⁾ všeho i s nebesy vidomými, ješto je vidí tělesné oko, ješto vše tělo. Co pak jest nad to ono nebe křišťálové aneb ono, ješto slóve nebe hnutí prvnieho! Nemluvíť ješto o tom blaženém nebi anjelských kórov, ale o nižších, o tělesných. Pakli chce kto pomysliť o počtu, co j' stvořenieho, zečti hvězdy, zečti rozličná zvierať pokolenie, ješto mají duši živú, každé podlé rodu svého: ono lidé,

5) sv. Augustin Augustinus Aurelius (354–430), jeden z nejvýznamnějších církevních otců, tvůrce soustavného výkladu křesťanského učení – 6) osieci obsáhnout – 7) obora světa okrsek světa

ono lvové, ono koni, ono skot, ono zvěř polská,⁸⁾ ono myši, ono ptáci, ono ryby, ono chrústi,⁹⁾ ono múchy, ono žízeli.¹⁰⁾ A co j' těch rozličných proměn a co hláv každého pokolenie! Ktož zná vsecko neb slýchal, co j' ono jiného a ono jiného pokolenie? A co j' všech lidí počet a jich vlasóv? Co j' pieska? A tak o všem jiném bezčíslných věcí, ješto j' v nich bezčíslný počet: v počtu, v mieře i u váze, v šíři i u výši, v dlúhosti i v hlubokosti. Divíš se, ež nemůžeš těch věcí stvořenieho sstihnúti?¹¹⁾ Div se vice té velebné moci, ješto j' mohla to vše a z ničehož učiniti. Tak s rozumem mysliti o stvoření pochop¹²⁾ jest a přístupek¹³⁾ boží velebnost poznávati, a diviec se jie, chválu jie vzdáti a v pokoře a v bázni býti pod moci tak všemohúci.

9

Tuto, kterak jeho múdrot máme znamenati v znamení božiem?

Děti tieží: Kakž pak máme v stvoření znamenati múdrot boží?

Otec: Múdrot božie jest nám v krásě a v ozdobe stvoření ukázána, tu ji můžem spatřiti. A jakožkoli mnohými a rozličnými činy jest krása a sličnost v stvoření dokonána, však zvláště záleží ve čtveře věci.

Jedno jest, když slušně bude na svém miestě; druhé, když slušné má své pohnutie; třetie, když má sobě slušnú formu nebo tvárnost; čtvrté, když má slušnú barvu aneb což buď takového, ješto v tom bývá libost čichóm neb ješto bude tiem dobré něco. Toť miením, ješto latíně *qualitas* slóve, i neumiemť česky vyřeci toho. Toť když jest slušně v čem, také činí krásu, a když dobře, učiní dobrou věc, v niež jest. Ktožkoli chtěl by se s rozumem dívati stvoření obory světa¹⁴⁾ všeho, to by čtvero v něm upatřil. A potom, chtěl-li by obrátiti se a hnúti myslí k Stvořiteli, nevelna milostí neřádně k stvoření,¹⁵⁾ poznal by velikú múdrot boží. Než by sezřel, že j' nad smysl jeho, by to vše mohl obmysliť, poznal by, ež nenie konce múdroti božie, jenž

8) polská polní – 9) chrústi brouci – 10) žízeli žízaly – 11) sstihnúti postihnout – 12) pochop schopnost chápat – 13) přístupek přiblížení se – 14) obory světa okrsku světa – 15) nevelna milostí neřádně k stvoření nepřilna láskou nenáležitě k stvořeným věcem

jest ten pořád¹⁶⁾ zpořiedil v svém stvoření a tu slušnost. Chutnoť jest o tom přemietati a kratochvilno. Protož pravieše v žaltáři David:¹⁷⁾ „Libost sem měl tebe, Hospodine, v tom, cos učinil, a v skutciech rukú tvú rozžéhám se. Člověk nemúdrý nepozná toho a bláznový nesrozumie.“

Svět tento jest jako obecné¹⁸⁾ všem kniehy kakés, ješto sú psány boží rukú, totiž mocí boží a múdrostí. A každé stvoření oblašť jest jako slovce těch kněh, ješto jsú k ukázaní moci jeho a múdrosti. A jakož bývá, ež neučený, uzře knihy, vidí slovce psána, ale nerozumie, co které miení, takež člověk nemúdrý, ješto jen jde podlé obyčeje hlúpe zvěři a myslí k Bohu nepřiloží, vidí vnější postavu¹⁹⁾ v zřejmém²⁰⁾ stvoření, ale co j' proč, tomu nerozumie. Ale duchovní člověk, ješto vše móż rozsúdiť v té sličnosti, ješto j' v stvoření zřejma, vnitř sežří,²¹⁾ kak jest divná a velika múdrost božie, ješto j' vše to tak ozdobně zpořiedila. Protož všemť jsú divni skutci boží: nemúdrí divie se jen vnější kráse a sličnosti stvoření krásného a tú k tomu milostí velnú;²²⁾ a kto j' múdrý, skrze to, ješto vně vidí, hluboce obmyslí božskú múdrost, jakož v jedněch týchž kněhách jeden chválí, že jsú pěkné, dobře připravené, druhý, ež jest v nich dobré písmo, třetí chválí vnitřní rozum, ješto j' v tom písmu.

Protožť dobré jest dívati se tomu, ež jest Buoh tak mnohé věci zpořiedil krásně a tak slušně; ale tomu dobré jest, ješto umie vnější krásu božskú obrátiti k úžitku duchovnímu, ež nevelne milostí²³⁾ k stvoření krásně a slušně zpořiezenému, ale od stvoření k Stvořiteli, ješto j' to tak řádně vyvedl, obrátí milost. Na toť vzbúzie Písmo myslí naše, abychom divné skutky božie znamenali, abychom, divie se ve všem múdrosti boží, chválili Boha v činech jeho. Tak die žaltárník:²⁴⁾ „Myslí sem přemietal ve všech tvých skutciech a v tom, ješto sta tvoji ruce učinile, beru rozum ten.“ A velí rozličnému stvoření, i nerozumnému, chváliti Boha, ješto nemóž znáti Boha; ale to miení, ež člověk, vida a opatře a pilně znamenaje všeliké stvoření a všeliký pořád v něm, má mysl obrátiti k božie chvále, ješto j' všeho

16) pořád řád, uspořádání - 17) David Žalm 91, 5 a 7 - 18) obecné všeobecně známé - 19) vnější postavu zevnějšek - 20) v zřejmém ve viditelném - 21) vnitř sežří uvnitř spatří - 22) milostí velnú láskou přilnou - 23) ež nevelne milostí že nepřilne láskou - 24) žaltárník Žalm 142, 5 a 76, 13

krásného najkraššie okrasa a tak divná,²⁵⁾ ež k nie přirovnávajíc všelikú krásu, i krása by se nezdála, neb nade vše j' krásy múdrost jeho etc.

13

Kterak všecko stvoření tuto již svú dobrotu drží a ukazuje a kterak čtverým činem úžitek máme stvořených věcí.

Děti tieží: Pověz nám také, co zřejmých věcí nezřejmú boží dobrotu ukazuje.

Otec: To vše, co j' stvořil, dobrotu a milost ukazuje, neb pro svú potřebu ničehož jest nestvořil. Mohl jest býti beze všeho sám v sobě vždy blaženě, ale vida, ež móż své dobroty účastno stvoření učiniti, každé podlé pochopu²⁶⁾ jeho, stvořil jest vše a v své dobrotě drží vše. A to, ež vše tak řiedí a působí opatrně k úžitku zvláště stvoření rozumnému, zdali jeho dobroty převeliké neukazuje? Aj, nebe, země, povětříe, hvězdy, vody i vše, co j' v světě, i běh časův, jimž se léta navracují, staré věci obnovují, pohynulé opravují, vše k úžitku lidem, vše dobrotu ukazuje toho, ješto úžitka hledá tiem našeho!

Čtverem činem úžitek máme stvořených věcí: některé jsú nám tak potřebny, ež bychom nemohli býti bez nich - a toho j' dal Buoh větčí hojnost; některé jsú nám ku pohodě větčí nad pilnú²⁷⁾ potřebu, ač bychom i mohli trváti bez nich u přirození, jakož vidíme, ež bez masa a bez vína a v sprostném rúše trvají chudí lidé; některé jsú, ješto v nich i pohody nehledáme jiné, jen ež jest pěknó, jako z nové bielé čieše píti neb z mísy fermizované²⁸⁾ jiesti neb v barveném rúše choditi. Některé pak i nad to jsú lidem vzácné věci, ač by i pohoda tělu nad pilnú potřebu bez nich byla i slušnost skrovná; však ktož má to, vzácnó jest jemu, jakož sú pitie drahá, kořeníe, kamenie drahé, stříebrnice, zlatice.

A v tom jest velika božie dobrota ukázána, ež nejen ku potřebě pilné dal člověku potřebné věci, ale i nad to. V tom pak múdrý

25) divná podivuhodná - 26) podlé pochopu podle schopnosti chápat - 27) nad pilnú nad naléhavou - 28) fermizované napuštěné fermiczi

jměl by největší úžitek, což by nevelnul milostí²⁹⁾ k takým věcem, ještě vidí, ež vzácny jsú světu, a k Bohu obrátil milost a pro Boha nechal toho, v němž není potřeby pilné, jen kakás hrdost,³⁰⁾ a přieliš veliké péče na také věci neukládal, ale ač by již užíval světa,³¹⁾ aby tak byl, jako by ho neužíval. [...]

29) *nevelnul milostí* nepřilnul láskou – 30) *hrdost* pýcha – 31) *ač by již užíval světa* jestliže by už užíval světa

Staročeská bible

Ukázky ze staročeského překladu bible otiskujeme podle tzv. Bible Olomoucké, dokončené 1417.

GENESIS 1, 1-31

1. Na počátcě stvořil Bóh nebe i zemi. 2. Ale země byla neužitečná a prázdná a tmy biechu nad tváří propasti a duch boží nášieše se nad vodami. 3. I vecě Bóh: „Buď světlo!“ I stvořeno jest světlo. 4. I viděl Bóh světlost, že jest dobrá. I rozdělil světlost ode tmy, 5. i nazval jest světlost dnem a tmy nocí. I učiněn jest večer a zítra, den jeden. 6. I opět vecě Bóh: „Buď stvrzenie uprostřed vód!“ I rozdělil vody ot vód. 7. I učinil Bóh stvrzenie i rozdělil vody, ještě biechu pod stvrzením, od těch, ještě biechu nad stvrzením. I stalo se jest tak. 8. I nazval Bóh to stvrzenie nebem. I sta se večer a z jitra, druhý den. 9. I vecě opět Bóh: „Shromážďte se vody, ještě pod nebem jsú, u miesto jedno a ukaž se suchost!“ I stalo se jest tak. 10. I nazval Bóh suchost zemi a shromážďenie vód nazval moře. I viděl Bóh, že jest dobré. 11. I řekl: „Vzplod' země bylinu zelenú, činijící siemě, a dřevo jablko nesúcie, čině ovotce podlé přirozenie svého, jehož siemě v sobě samo buď na zemi!“ I stalo se jest tak. 12. I vzplodila země bylinu zelenú jmajíce siemě podlé plodu svého a dřevo nesa ovotce a jmajíce každé siemě plodície podlé přirozenie svého. I viděl Bóh, že jest dobré. 13. I sta se ot večera až do jitra, den třetí. 14. Pak vecě Bóh: „Buďte světla v stvrzení nebeském a rozdělte den s nocí a buďte na rozeznanie časóm i dnóm i letóm, 15. aby svietily na stvrzení nebeském a osvietily zemi!“ I sta se tak. 16. I učini Bóh dvě velicie světla, světlo větčie, aby dni svietilo, a světlo menšie, aby svietilo noci, a k tomu hvězdy; 17. ještě ustaveny jsú v stvrzení nebeském, aby svietily nad zemí, 18. a vládly dnem i nocí a světlo rozdělily s tmú. I uzřě Bóh, že jest dobré. 19. I sta se s večera a z jitra,